

ВИПУСКНИКИ КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ В ОТОЧЕННІ ГЕТЬМАНА І. МАЗЕПИ

Автор ознайомлює з принципами формування команди І. Мазепи, який головним чином залучав до співпраці випускників Києво-Могилянської академії. У статті згадуються найвідоміші представники оточення гетьмана.

Старшинська верхівка часів гетьманування Івана Брюховецького, Дем'яна Многогрішного здебільшого була неписьменною. Та й Конопські статті 1672 року при обранні Івана Самойловича гетьманом замість генерального обозного Петра Забіли, генерального судді Павла Животовського, генерального осавула Івана Лисенка, полковників Дмитрашка Райчі, Пилипа Уманця, Дем'яна Гужеля, Івана Дуб'яги, Петра Рославця, Івана Сербина, Семена Остренка підписали їхні довірені особи [1].

Іван Мазепа, отримавши у 1687 році гетьманську булаву в результаті старшинського перевороту і протекції фаворита царівни Софії — Василя Голіцина, не мав можливості напередодні Коломацької ради сформувати команду відданих йому однодумців. Адже опозиціонери Самойловича заздалегідь розподілили відповідальні уряди.

Залежність від їхнього ситуативного настрою змушувала гетьмана вже у 1688 році думати про суттєві кадрові корекції у своєму оточенні. Фактично з того часу він розпочав формувати команду, яка б рахувалася з ним як з керманічем України та відповідала його вимогам, інтересам.

Важливим і принциповим моментом правління І. Мазепи є його ставка на людей освічених, ерудованих. Гетьман як знавець філософії, риторики, кількох іноземних мов залучав до співпраці випускників як українських, так і закордонних навчальних закладів. Але пріоритетні позиції в його оточенні займали передусім випускники Києво-Могилянської колегії, спудеєм якої він був у 1650-х роках.

Освітній рівень генеральних обозних Василя Дуніна-Борковського (+1702), Івана Ломиковського (1703—1709), генерального бунчужного

(з 1694 року), а згодом генерального осавула (1701—1708) Івана Скоропадського, інших генеральних старшин (миргородського полковника Данила Апостола, чернігівського полковника Павла Полуботка, генерального осавула Андрія Гамалії, генерального бунчужного (1701—1703), генерального осавула (1707—1709) Михайла Гамалії, гетьманського дворянина Юрія Харевича) вказує на те, що вони здобували знання у Києві.

У 1708 році фактично всі впливові уряди в Батурині та Гетьманщині обіймали випускники Києво-Могилянської академії.

Більшість із них випробовувалися спочатку на різних посадах в Генеральній військовій канцелярії. Так, Дмитро Горленко перед призначенням у 1692 році прилуцьким полковником довго служив канцеляристом [2] і добре знався на латині. Шлях від рядового канцеляриста до посад старшого канцеляриста, регента і генерального судді у 1708 [3] році пройшов Василь Чуйкевич. Подібно склалася доля і випускника Києво-Могилянської колегії Пилипа Орлика, якого у 1708 році гетьман призначив генеральним писарем [4].

Сина генерального хорунжого Юхима Лизогуба — Якова після закінчення ним навчання в Києві гетьман забирає у Батурин і доручає йому відповідальні дипломатичні доручення у 1694 році [5]. Пізніше випускник КМА довгі роки (1728—1749) був генеральним обозним, написав так званий Лизогубівський літопис.

Вихованці київської вищої школи канцеляристи Яків Гречаний, Григорій Покотило, Григорій Михайлов, Самійло Величко (автор славнозвісного літопису), Олександр Дуб'яга, Іван Бороздна за те, що не покинули Мазепу до полтавської поразки, були заслани на різні стро-

ки до Сибіру. Їхній колега Данило Болбот, який виконував таємні завдання гетьмана, перебував разом з мазепинцями у Бандерах та Ясах.

У випускника Києво-Могилянської колегії Олексія Туранського, який умів віршувати латиною [6], І. Мазепа "везде детей крещивал" [7]. На початку 1690-х гетьман призначив його глужівським сотником.

У період правління Мазепи престиж освіти у кадровій політиці гетьманського уряду зростає, а тому старшинські родини охоче направляли своїх дітей на навчання до Києва.

Як правило, здобута освіта стає запорукою їхнього подальшого просування в гетьманській ієрархії. Наприклад, після закінчення навчання в Києво-Могилянській колегії син мисливського полковника Іллі Новицького — Григорій у 1697 році очолює батьків полк [8]. У 1700 році він згадується вже як префект Києво-Могилянської колегії [9], а в 1708 році — як мазепинський резидент при польському коронному гетьманові А. Сенявському [10]. Про те, що це була свого часу неординарна високоосвічена людина, засвідчує його праця "Короткий опис про народ остяцький" (1715), яку він написав, перебуваючи за участь у повстанні на засланні в Сибіру.

Син переяславського полковника Івана Мировича — Федір після завершення навчання у Києві 1708 року стає генеральним бунчужним (згодом він обраний генеральним осавулом в уряді П. Орлика). До речі, старший брат відомого мазепинця-емігранта Семен у 1699 році був віце-префектом Києво-Могилянського колегіуму [11]. Його заслали до Сибіру.

Григорій Герцик, син полтавського полковника Павла Герцика, "в науке латинской... был в Киеве" [12] і деякий час у 1705 році виконував обов'язки наказного полковника. Разом з братом Іваном він виконував доручення Мазепи у 1708—1709 роках. Г. Герцик обійняв посаду генерального осавула в уряді П. Орлика, а І. Герцик — генерального хорунжого. Брати неодноразово брали участь у відповідальних дипломатичних місіях мазепинців.

Представник лубенської старшини Федір Нехимовський, здобувши вищу освіту в Києві,

потрапляє в коло найближчих помічників І. Мазепи. На прохання гетьмана він склав таємні дипломатичні депеші. У листопаді 1708 року І. Мазепа і Карл XII відрядили його з посланням до польського короля Станіслава Лещинського [13]. Після полтавської поразки мазепинець був генеральним бунчужним, а потім (з 1730-х років) генеральним писарем у Пилипа Орлика [14].

Чільне місце в оточенні гетьмана посідали вихідці зі старшинської родини Максимовичів. За протекцією І. Мазепи у 1696 році Чернігівським архієпископом обирають випускника КМА Іоанна Максимовича, поета, книговидавця, який, управляючи Свенським монастирем з 1681 по 1695 рік, вигнав з обителі "священников московских и дияконов крылошан", а на їхнє місце набрав "поляков и черкас" [15]. Його брат Дмитро Максимович, який теж отримав освіту у Києві, у 1690-х роках фактично був скарбником Гетьманщини, у 1708—1709 роках займав посади генерального бунчужного, генерального осавула. Племінника останніх Івана Максимовича після навчання в академії призначено у 1708 році генеральним бунчужним. Гетьман за три дні до повстання послав його "з останнім привітом до царського двора, неначе на вівтар московської жорстокості" [16]. І. Максимович був з мазепинцями до 1715 року. Після повернення додому його репресували і відправили на заслання в Москву, де він, працюючи у бібліотеці Синоду, у 1722—1726 роках уклав латино-слов'янський словник.

Перш ніж зайняти впливове становище в Батурині, пройшли повний курс навчання в Києві обидва небожі І. Мазепи — Іван Обидовський та Андрій Войнаровський. Перший здобув освіту орієнтовно у 1694 році, а другий — у 1704 році.

Загалом гетьманування Івана Мазепи значно підвищило роль та значення Києво-Могилянської академії у суспільно-політичному житті України. Вона стала не тільки справжнім центром підготовки кадрів для Гетьманщини, а й просвітницьким осередком, який позитивно впливав на формування духовних орієнтирів національної еліти.

1. Величко С. Літопис.— К.: Дніпро, 1991.— Т. 2.— С. 150—151.

2. Возняк М. Бандерська комісія по смерті Мазепи // Мазепа. Збірник.— Варшава, 1938.— Т. 2.— С. 128.

3. З епістолярної спадщини гетьмана Івана Мазепи.— К., 1996.— С. 176.

4. Там само.

5. Лазаревский А. Люди старой Малороссии.— К., 1882.— С. 15.

6. Лазаревский А. Описание старой Малороссии.— К., 1893.— Т. 2.— С. 416.

7. Павленко С. Загибель Батурина 2 листопада 1708 року.— Чернігів, 1994.— С. 107.

8. Заруба В. Охотницьке (наймане) військо на Лівобережній Україні в останній чверті 17 століття // Записки наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка.— Львів, 1993.— Т. ССХХV.— С. 235.

9. *Хижняк З.І.* Києво-Могилянська академія.— К: Вища школа, 1981.—С. 132.
10. *Мацьків Т.* Листування Івана Мазепи з Адамом Сиявським//Український історик.— 1981.— № 1—4.— С. 198.
11. *Модзалевський В.* Малоросійський родословник.— К., 1912.— Т. 3.—С. 548.
12. Допрос Григорія Герцика об участі його в измене Мазепи // Киевская старина.— 1883.— № 3.— С. 598.
13. Источники малоросійской истории, собранные Д. Бантыш-Каменским.—СПб, 1859.—Т. 2.—С. 214.
14. *Кресін О.* Мазепинці.— Київ, 1994.— С. 55
15. *Модзалевський В.* Короткий нарис життя св. Іоанна Максимовича // Сіверянський літопис.— 1998.— № 5.— С. 137.
16. *Возняк М.* Вказана праця.— С. 132.

Pavlenko S.

THE GRADUATES OF KYIV-MOHYLA ACADEMY IN THE SURROUNDING OF HETMAN I. MAZEPA

The author tells about principles of forming I. Mazepa's command, which consisted mainly of Kyiv-Mohyla's graduates. In this article one can find famous representatives of the surrounding of the hetman.